

РИМИТЕ В ШЕДЬОВРИТЕ НА ИВАН ВАЗОВ

Любен Любенов

В нашето съзнание първият български поет е Христо Ботев. Иван Вазов винаги е бил наричан народен поет и въпреки това неговото поетическо дело винаги е било в сянката на Ботевото. Струва ми се, че главна причина за това е геройската смърт на Ботев, която притуря допълнителен ореол към поетическото му дело. Но донякъде и самата необятност на Вазовото поетическо творчество (1221 стихотворения и 31 поеми и балади¹), и неизбежната при такива случаи широка амплитуда на творческия градус сякаш оказват известно пагубно влияние върху целокупната оценка. Съществуват много и пълни, и избрани издания на Вазовата поезия, но именно огромното количество написани от него стихотворения и поеми вероятно е било причина дори изданията с най-малък обем да съдържат и доста второстепенни Вазови творби, което пак от своя страна е причина да не се четат на един дъх, както се четат двайсетината Ботеви стихотворения. Искрено съм убеден, че ако някое наше издателство би решило да поднесе на българския читател едно хубаво оформено издание само на някои от Вазовите шедьоври (като например в хронологичен ред: „Радещки“, „Русия“, „Здравейте, братушки!“, „Левски“, „Кочо“, „Пансий“, „Раковски“, „Опълченците на Шипка“, „Средство да нямаш врагове“, „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „Българският език“, „Не се гаси туй, що не гасне“, „Песента на синчеца“, „Линее нашто поколение“, „Новото гробище над Сливница“, „Свири нощната фъртуна“, „При Рилския манастир“, „Елате ни вижте!“, „Нивата“, „Моите песни“, „Струни“, „Родната реч“, „Есен“, „Аз съм българче“ и „Да работим!“), или всичко 25 стихотворения, т. е. почти колкото Ботевите), изведнъж би проличало, че Вазов е малко по-голям, отколкото го мислим, и съвсем не по-малък от Ботев.

Именно върху тези шедьоври ще направим анализ на Вазовото римно майсторство. Именно те са, които се знаят наизуст от всеки българин, които пълноценно живеят и днес. Може и да има още няколко Вазови стихотворения, които продължават да са в обращение сред широката читателска публика, но именно горезброените и по значимост на тематиката, и по патриотичен и идеен заряд, и по художествено майсторство, и по всичко останало са равни на Ботевите.

Що се касае до анализа на римите в целокупното Вазово поетическо наследство, ще отбележим, че такъв от гледище на редуцията в българския език е бил направен още в дипломната работа на проф. Светомир Иванчев въз основа на грижливо и компетентно съставения тогава от него пълен речник на Вазовите рими. Ръкописът на речника се пази от автора му. Искрено мисля, че издаването на този речник като притурка поне към пълното издание на Вазовите съчинения би било оправдано. *Първо*, защото е в реда на нещата да се издават подходящо подредени римите в притурка към академичните издания на големи чужди поети (например в много италиански издания на Петрарковите сонети и Дантевата „Божествена комедия“ или в някои представителни издания на велики ориенталски поети). *Второ*, защото това би въоръжило изследователите на Вазовото поетическо дело с благодатен материал за още някои изводи и заключения за неговото поетическо майсторство. *Трето*, защото подобни притурки към ака-

¹ Настоящото изследване е направено въз основа на включените стихотворени произведения в I, II, III и IV т. на „Събрани съчинения в двадесет тома“. С., 1955—1956.

дѣмичните издания на нашите първенци в поезията биха били необходима предпоставка за съставянето на един исторически български римен речник. Четвърто, защото изучаването на римите на нашите поети би дало по-ясна представа за фонетичното развитие на българския език, тъй като открай време българската рима се изгражда на фонетична основа.

Представяйки „Звено между две литературни епохи — литературата на Възраждането и новата българска литература, — с творческото си дело Иван Вазов осигурява континуитета на литературното развитие и същевременно чертае пред него широка перспектива“². Тази негова роля в историческия литературен процес е намерила отражение и в неговата римна система. В редица отношения Вазов разширява възможностите и на българския римуван стих.

Вазов охотно предпочита кръстосаните рими.³ Със съседни двойни рими са написани „Левски“, „Кочо“, „Паисий“, „Раковски“ и „Опълченците на Шипка“. С други, усложнени римини схеми са написани „Русия“, „Здравствуйте, братушки!“, „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „При Рилския манастир“ и „Елате ни вижте!“. Дори само това съществено отличава Вазов от Чинтулов и Ботев. При това за разлика от тях той започва далеч не винаги само с женска рима своите стихотворения — именно с мъжка рима започват „Българският език“, „Родната реч“, „Здравствуйте братушки!“, „Отечество любезно, как хубаво си ти!“ и „При Рилския манастир“. По такъв начин поетът разнообразява българския стих, внасяйки в него голям брой нови римини схеми. В някои от тези стихотворения Вазов въвежда тройни рими.⁴

От римите в изследваните Вазови стихотворения⁵ 53,2% са женски, 44,9% — мъжки и само 1,3% — дактилни. По такъв начин по съотношение между мъжките и женските рими Вазов е почти точен аналог на Чинтулов и твърде силно се различава от Ботев.⁶ Същевременно у Чинтулов и Ботев дактилни рими се срещат само спорадично. Дълго време и Вазов „сдвква“ налагащите се дактилни рими в стиховете си. Той упорито пише *занѣтъ—предприѣтъ*, *стенѡ—страдѡне*, *изпитѡне—мѡлчѡне* („Левски“); *движѣне—падѣне*, *смушѣне—мѣне*, *невѣсти—безчѣстѣ* („Кочо“); *писѡне—стѡне*, *столицѡ—патрици* (вм. *патриции*) („Паисий“); *поколѣне—вдѣхновѣне*, *бѡже—поднѡжѣ* („Линее нашто поколение. . .“). Очевидно неговият слух възприема единствено мъжките и женските рими, а перото му безжалостно отронва пѣпките на напирашите в поезията му дактилни кълнове. Това продължава чак до 1899 г., когато те пишно се разлистват в чудесното му стихотворение „Нивата“. Написано в три части, с редуващи се дактилни и мъжки рими, то прозвучава по новому и великолепно показва възможностите на Вазов в усвояването на нови за българския стих римини контингенти. Явно за образец на поета е послужил поставеният за мотто стих „*Сейте разумное, доброе, вечное!*“ от Н. Некрасов — първия голям руски поет, усвоил широко дактилната рима в поезията си.⁷ Какво спонтанно възхищение буди това Вазово стихотворение, изваяно с такива щедри, пълнозвучни, точни дактилни рими, вплетени с изключително майсторство в строфите:

Морен орачѣт из нивата *сѣеше*,
сѣеше в ровки бразди,
руен се пот от челото му *лѣеше*
и по космати гърди.

Гледах как фърляше весело *сѣмето* —
чисти и здрави зърна.

² Ив. Богданов. Кратка история на българската литература. Ч. II. С., 1969, с. 49.

³ С кръстосани рими са написани „Радецки“, „Средство да нямаш врагове“, „Българският език“, „Не се гаси туй, що не гасне. . .“, „Песента на синчеца“, „Линее нашто поколение. . .“, „Свири нощната фъртуна“, „Нивата“, „Моите песни“, „Струни“, „Родната реч“, „Есен“, „Аз съм българче“ и „Да работим!“, или 56% от изследваните от нас стихотворения.

⁴ А именно в „Новото гробище над Сливница“, „Елате ни вижте!“ и „Отечество любезно, как хубаво си ти!“

⁵ Изследваните от нас Вазови стихотворения съдържат 1372 стиха с 675 рими. От всички рими 303 са мъжки, 369 са женски (341 двойни и 18 тройни) и само 9 са дактилни.

⁶ У Чинтулов 46,3% мъжки и 52,7% женски; у Ботев 9,3% мъжки и 89,8% женски.

⁷ Д. Самойлов. Книга о русской рифме. М., 1973, с. 151.

Сей, земеделцо, днес му е времето,

фърляй добри семена.

С жътва богата, със спор, изобилие

бог ще труда надаря,

честно и славно е твойто усилие,

бодро засявай, ори.

И 9-те двойни дактилни рими в тази творба са точни, като от тях една е богата (божественна—мъжественна). По такъв начин волно или неволно Вазов става продължител на точното народно дактилно римуване, което по наши наблюдения е традиционно за дактилно римуваните пословици.⁸ Докато една е изградена от съществително и прилагателно (нивата—родливата), останалите са от еднакви части на речта (в четири са римувани съществителни, в две — глаголи и в още две — прилагателни).

И в останалите си творби, написани с мъжки и женски рими, Вазов римува чисто и строго. Само 9,9% от римите му са неточни⁹ (за сравнение: у Чинтулов 21,0%, у Ботев 18,8%). По такъв начин Вазовата заслуга за узаконяване на точните рими съзвучия е безспорна. При това и неточните му рими са твърде внимателно подбрани и много рядко носят белега на известна небрежност.

Най-голям дял сред женските му неточни рими заемат редукиционните (18 с редукия в изгласа от рода на говори—отгоре¹⁰ и 6 с редукия не в изгласа от рода на служител—похитил¹¹ — 57% от всички неточни рими. В 4 неточни рими след съгласната в римния индекс¹² на единия компонент следва втора съгласна, която дори при прецизно четене звучи приглушено (бесно—честно, изчезна—беззвездна, гигантски—великански, страстни—ясни). В един случай след акцентуваната гласна има удвоена съгласна (заник—странник), в друг — заместване на *м* с *н* след римния индекс (коса сме—гасне) и в още един — мека индексна съгласна в отворена женска рима (хора—бор'я). По такъв начин близо 3/4 от Вазовите неточни рими звучат почти като точни.

В 6 случая съгласната в римния индекс на единия компонент е мека (тирани—съзнание, новести—безчестие, дървие—кърви, убеждения—ен'я, божие—подобие, оръжие—лъже). Само в два случая е налице премияне на съгласна спрямо ударената гласна (рѣгнат—подвъртнат, Ксѣрка—нашрѣк са) и в още два — заместване на *г* с *к* в римния индекс (обикнах—попристигнах, протѣче—тѣкне). И в един единствен случай звуковете в римоформите¹³ на двете римувани думи след ударената гласна са твърде различни и съзвучието е бегло (стѣбли—мѣлят).

⁸ По наши наблюдения в сборника „5000 пословици и поговорки“. Т. I и II. С., 1969, римувани са 1836, като в тях има 2126 рими (21% мъжки, 51,4% женски и 6,6% дактилни). Всички дактилни рими са точни с изключение на две: *лѣзето* — *грѣздето* (в пословицата „Който е копал лѣзето, /той ще яде грѣздето“) и *тиквата*-*мотиката* (в пословицата „Каквато тиквата, /такава и мотиката“).

⁹ Неточна рима — рима с еднаква ударена гласна в римуваните думи, но с римоформи (вж. бел. 13), които акустически не съвпадат изцяло. Примери: *инкогнито*-*трѣзнато*, *прѣспител*-*пѣстител*, *лѣсен-мѣстен*, *дз-страст* и т. н. По-подробно вж. предговора на Св. Иванчев и Л. Любенов към „Български римен речник“. С., 1967, с. XI.

¹⁰ Останалите от този тип са: *остави ни-мине*, *затрѣсе-смѣси*, *мѣщи-йѣщи*, *долини-гѣне*, *райте-сърдити*, *йде-види*, *грамдлин-пропадѣне*, *привѣтни-свѣтне*, *завѣне-зелѣни-стѣне*, *студѣни-мѣне*, *снеговете-свѣти*, *заприщи-вижте*, *ниши-вижте*, *стѣне-лоѣни-платѣни*, *своите-сити-космитѣ*, *нагласѣни-стѣне*, *зелѣни-мѣне*. По-подробно за редукиционните рими у Вазов вж. труда на проф. Св. Иванчев „Римите на Иван Вазов и Пенчо Славейков и редукицията на гласните в българския език“. — Год. на СУ, т. IXI, 2, 1967, с. 141—152.

¹¹ А също: *тирани*-*отбрани*, *мръсникът*-*викат*, *гѣдин*-*негѣден*, *безпокоѣн*-*воин*, *мѣсъл*-*орѣсал*.

¹² Римен индекс — ударената гласна и първата следваща съгласна на (гласна), а при отворените мъжки клаузули — първата предходна съгласна (гласна). В следните думи индексът е изтъкнат само с главни букви: *са*ЛѦ, *се*НО, *го*РИ, *грѣ*М, *кож*Уси, *хам*АЛинѣт, *ед*ВА Ли, *прер*АЖдането, *во*И Ме. По-подробно вж. „Български римен речник“, с. VII.

¹³ Римоформа — самият звуков комплекс, еднакъв в две, три или повече стихови клаузули, въз основа на който се изгражда римата. Примери: *-ра*, *-ай*, *-ам*, *-ѣние*, *-ѣнието* и т. н. В следните

При неточните му мъжки рими най-многобройни са затворените с отсечна съгласна в единия компонент от рода на *днѣс—чѣст*¹⁴ — 45,9%. В две отворени мъжки рими опорната съгласна на единия компонент е мека (*мор'я—Урра!; раста—цѣ'т я*). По такъв начин 54% от неточните Вазови рими се схващат като почти точни.

В 4 затворени мъжки рими между ударената гласна и съгласната в индекса на елиния компонент е връзан друг съгласен звук (*духѣт—смѣрт, духѣт—смѣрт, сѣм—хѣлм—хѣлм—грѣм*). В още 4 отворени мъжки рими опорните съгласни са различни (*шумѣй—вѣлѣй, т'я—душѣ, челѣ—защо, бѣ—пѣ*). И три мъжки рими са зрителни¹⁵ (*небеса—гласѣ, света—клеветѣ, враждѣ* трудѣ).

Следва да се има пред вид, че тези компромиси спрямо точността на римите са характерни за българската поетическа класика. У Вазов те в немалка степен се компенсират от многобройните богати мъжки (49, или 16,2% от мъжките) и женски (39, или 10,9% от женските) рими. При това в редица от тях обогатяването е разпространено дълбоко във вътрешността на римуваните думи. Ето подобни мъжки рими: *Вѣм — жалѣм, Ей ме нѣ—споменѣ, грѣб — рѣб, рѣд—нарѣд, облѣн—блѣн, вековѣ—виковѣ, красѣти—висѣти, продължѣм—дължѣм*; женски: *Месѣя—Русѣя, блѣдни—лѣдни, прѣшно—стрѣшно, стѣрих—прѣстѣрих, кѣни—великѣни, блѣдни—последѣни, расна—прекрѣна*.

Вазовите съставни рими са твърде малобройни (10, или 1,5% от всички рими срещу 2,2% при Чинтулов и 1,8% при Ботев), но те безспорно са изградени по-изобретателно в сравнение с Чинтуловите и Ботевите: *оставѣ ни—мѣне, знѣме—тѣм е, погледѣн ги—поздравѣ ги, благословѣя—строшѣ я, душѣ е — покѣе, влѣси—децѣ си*. Четири от съставните Вазови рими са особено ярки: *годѣши—дедѣ ни, Ксѣрка—нашрѣк са, Ей ме нѣ—споменѣ, когѣ сме—гѣсне*. По такъв начин, намалявайки сериозно дела на съставните си рими в сравнение със своите именити предшественици, Вазов издига изискванията към тях в качествено отношение.

Що се касае до морфологичния състав на римите в изследваните Вазови стихотворения, леко преобладават изградените от еднакви части на речта (56,4%). Докато Вазов постига изключително морфологично разнообразие при мъжките рими (флексивни са само 50,5%), то при женските (флексивни 60,7%) и особено при дактилните (флексивни 88,9%) той римува предимно еднакви части на речта.¹⁶

думи римоформата е изтъкната само с главни букви: *селѦ, съмѣНИЕ, порѦЖДАНЕТО, ЯБѦЛКА* (по-точно: *йАБѦЛКА*). И така римоформата представлява частта на думата влясно от ударението (от ударената гласна, вкл. нея самата), а ако ударената гласна е последна в думата—самата ударена гласна и първият съседен звук вляво. По-подробно вж., Български римен речник“, с. VII.

¹⁴ И още: *вѣжд—нѣж, чѣс—свѣст, изведнѣж—вездѣсѣш, злост—тогѣз, власт—глас, днѣс—чет, тогѣз—свѣст, бос—мост, мош—разкош, лош—нош*. От тези 110 рими в 7 Вазов слага на първо място думата с отсечена съгласна, което е явно за предпочитане, тъй като неточността в звученето на римата се схваща по-трудно.

¹⁵ Зрителна (графична) рима — рима с компоненти (римувани думи), чиито ударени гласни се пишат еднакво, но се четат различно. Примери: *градѣ (градѣ)—чѣдѣ, свѣтѣ (свѣтѣ)—мѣстѣ, метѣ (метѣ)—красѣтѣ, растѣт (растѣт)—свѣт* и т. н. По-подробно вж. „Български римен речник“, с. V.

¹⁶ По-точно положението е следното. При мъжките рими 154 са флексивни (изградени от думи, които представляват еднакви части на речта), като най-голям е дялът на римуваните съществителни (в 118 флексивни рими, или 38,7%), глаголи (в 9,5%), причастия (в 0,6%), наречия (в 0,1%), прилагателни (в 0,7%). При нефлексивните мъжки рими, които са общо 151, разнообразието на римувани части на речта е голямо: съществителни с глаголи в 28, съществителни с причастия в 9, съществителни с прилагателни в 34, съществителни с местоимения в 25, съществителни с наречия в 27, съществителни с числителни в 5, съществителни с междуметия в 1, прилагателни с глаголи в 2, прилагателни с причастия в 2, прилагателни с местоимения в 1, прилагателни с наречия в 2, глаголи с местоимения в 4, глаголи с наречия в 3, глаголи с междуметия в 2, местоимения с наречия в 5, наречия с частици в 1. При женските рими флексивни са 210, от които с римувани съществителни 89 (42,4%), глаголи 58 (27,2%), причастия 12 (5,7%), глаголи и причастия 2 (0,1%), прилагателни 42 (20%), наречия 6 (2,9%). При нефлексивните женски рими, които са общо 136, са римувани: съществителни с глаголи в 39, съществителни с причастия в 2, съществителни с прилагателни в 28, съществителни с наречия в 8, съществителни с местоимения в 8, съществителни с частици в 1, глаголи с прилагателни в 18, прилагателни с причастия в 6, прилагателни с наречия в 10, прилагателни с местоимения в 2, глаголи с наречия в 5, глаголи с место-

Особено внимание представлява въпросът за граматичните компромиси, с които Вазов на места изгражда рими. Затрудненията, които издига изискването за римуване, неизбежно поражда дори днес необходимост от такива граматични компромиси като неспазване правилото за якането, деформирано ударение на някои думи, употреба на остарели дублетни форми и т. н. А по Вазово време българският език все още е бил твърде неизбистрен, граматичните правила все още са били не съвсем установени. Затова не е чудно, че във Вазовите стихотворения се срещат многобройни подобни компромиси.

В изследваните от нас творби най-честа е употребата заради римата на някои остарели дори по Вазово време дублети, а именно: ази, нази, тогоз, вам, нам, тез, тогаз, тогази, веч, йощ, йоще, тамо, завчаска, годин (вм. години), патрици (вм. патриции) — римите,¹⁷ изградени с тези дублети, са 24.

В 15 случая Вазов римува думи с явно деформирано ударение: България, околия, сироти, засрамі, огън, вѣнци, гърди, напрімѣр, изравни, нѣбе, теглила (сщ. вн. ч.), жилище, окаянна.¹⁸

Още в 14 псетът феминизира дактилните клаузули: *заянѣе* — *предприанѣе*, *боже* — *поднобѣе* и т. н.¹⁹

В 11 случая той нарушава правописа и правоговора на римувани думи, за да постигне рима или по-точна рима.²⁰

В още 3 е допуснато неестествено якане.²¹

В 5 случая Вазов употребява диалектната съкратена форма за сегашно време в 3 л ед. ч. на глаголи от I спрежение, характерна за редица източни говори.²²

В два случая поетът прибегва до винителен падеж,²³ а в един — до диалектната форма за първо лице мн. ч. сег. вр. при глаголи от I и II спрежение.²⁴

По такъв начин 74 Вазови рими съдържат един или друг от изброените по-горе дефекти, т. е. 10,9% от римите в изследваните произведения в този смисъл са дефектни рими.

Дали Вазов е допускал охотно и безгрижно тези дефектни рими или е съзнавал, че те представляват свего рода римни компромиси и следователно е по-добре да бъдат по-малко? Струва ни се, че е съзнавал. И не само е съзнавал, но с течение на времето ги е избягвал все повече

имения в 1, глаголи с частици в 1, прилагателни с местоимения в 2, наречия с местоимения в 2 съюзи с наречия в 1; в една тройна рима е римувано съществително с глагол и с прилагателно

Да сравним дела на флексивните рими в изследваните творби на Вазов (56,4%) с дела на флексивните рими у други псети, за които разполагаме с данни. Данте в оригинала на „Божествена комедия“ е допускал флексивни рими около 20,6% от всички рими; в превода на Дантевия „Ад“ К. Величов е допускал 39,1% флексивни рими, а К. Христов — 27,8%. В творчеството на Чинтулов 71,2% от всички рими са флексивни, а в Ботевата поезия — 63,2%.

¹⁷ А именно: *тѣз-днес*, *тогѣз-глас* („Радецки“); *тогѣзи-ѣзи*, *нази-мрѣзи*, *ѣзи-тогази* („Русия“); *вѣч-далѣч*, *злѣст-тогѣз*, *тогѣз-наѣ* („Левски“); *наѣм-сраѣм*, *сѣч-вѣч*, *моѣш-йѣщи*, *ваѣм-сраѣм* („Кочо“); *тогѣз-свѣст*, *столийци-патрици*, *моѣши-йѣщи*, *годин-негѣден* („Паисий“); *таѣмо-саѣмо*, *тогѣз-наѣ* („Раковски“); *изкрѣска-завѣска*, *чаѣс-тогѣз*, *сѣч-вѣч* („Опълченците на Шипка“); *ѣзи-талаѣзи* („При Рилския манастир“); *рѣч-вѣч*, *опѣи-злиѣи* („Нивата“).

¹⁸ По-точно: България-тирания, околия-България („Радецки“); сироти-бащи („Русия“); моми-засрамі, сын-огън („Кочо“); огън-сын („Раковски“); опълченци-вѣнци, твърди-гърди („Опълченците на Шипка“); напрімѣр-чер („Средство да нямаш врагове“); изравни-славни („Линее нашо поколеене...“); вѣн-огън, нѣбе-тебе („Свири ношната фъртуна“); теглила-Рила („При Рилския манастир“); жилище-вижте, непрестанно-окаянни-постоянни („Елате ни вижте!“).

¹⁹ *Заянѣе-предприанѣе*, *стеианѣе-мѣлчанѣе*, *изпитанѣе-мѣлчанѣе*, *тирани-съзнанѣе* („Левски“); *движенѣе-падѣнѣе*, *смущѣнѣе-мѣнѣе*, *невѣсти-безчѣстѣе* („Кочо“); *писанѣе-стане* („Паисий“); *убеждѣнѣе-ѣня*, *положенѣе-униженѣе* („Средство да нямаш врагове“); *поколеѣе-вѣдѣх-новѣнѣе*, *боже-поднобѣе* („Линее нашо поколеене...“); *опущѣнѣе-песнопѣнѣе* („При Рилския манастир“); *орѣжѣе-лѣжѣе* („Да работим!“).

²⁰ *Пѣмна-скрѣмна*, *тиранѣт-отбрѣнат* („Русия“); *дѣрѣве-кърви*, *траят-остѣят* („Опълченците на Шипка“); *каѣта-дуѣтата* („Средство да нямаш врагове“); *завѣне-зелѣни-стѣне* („Новото гробище над Сливница“); *бѣтаа-молитѣа* („При Рилския манастир“); *пѣтя-размѣтя-покрѣтя* („Елате ни вижте!“); *ѣзик-клѣк*, *каѣмен-плаѣмен* („Родната реч“);

²¹ *Плѣн-капитѣн* („Радецки“); *блѣд-свѣт*, *Шииѣман-пѣлѣн* („Паисий“)

²² *Край-играй* („Радецки“); *рай-знаѣй*, *грѣй-жииѣй* („Левски“); *жииѣй-грѣй* („Опълченците на Шипка“); *вѣй-мѣждѣй* („Свири ношната фъртуна“).

²³ *Бонапѣрта-Спѣрта* („Русия“); *Ксѣрка-наѣрѣк* са („Опълченците на Шипка“).

²⁴ *Поздравѣе-заловѣе* („Радецки“).

и повече. Така например 23 от остарелите дублети се срещат в първите 8 от изследваните творби, а само 3 — в останалите написани по-късно 17. Употребата на падеж за постигане на рима е ограничена само в първите 8 най-ранни стихотворения. Изобщо, докато в първите 9 от изследваните стихотворения се срещат 52 от посочените дефекти, в последните, писани по-късно, 16 има само 22, или 2,5 пъти по-малко. Дори в „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „Не се гаси туй, що не гасне!“, „Песента на синчеца“, „Струни“, „Есен“ и „Аз съм българче!“ дефектни рими изобщо липсват. Следователно в зрелия период от поетическото си творчество Вазов е ставал все по-строг и по-строг към римите в стиховете си.

В книгата си „Минало и съвременност“²⁵ Ефрем Каранфилов подробно се спира на това, че в „Новото гробище над Сливница“ Вазов с помощта на бледата и безизразна глаголна рима минахте—легнахте—казахте е изваял великолепен творба. Това е абсолютно вярно, но, както вече видяхме, съвсем не значи, че поетът не е полагал грижи към изгражданите от него рими и че всички те са такива.

Най-характерното за Вазовите рими е това, че те изпълняват своята първична и естествена роля на звуков стихоразделител. В тях липсват или поне не могат да се забележат каквито и да било ехови ефекти. Макар че подобни ефекти проявяват тук-там още в стихотворенията на Ботев,²⁶ те ще се появяват тепърва в поетическото творчество на българските поети. Със своята строгост и точност, с органичната си споеност със стиха, с пълнозвучието и естествеността си Вазовите рими си остават образец на българската класическа рима.

²⁵ Изд. на ОФ. С., 1972, с. 285.

²⁶ Вж. изследването ми „Римната система на Христо Ботев. — Литературна мисъл, 1978, кн. 9.